

Asia: Kalatalousviranomaiselta Kemi- ja Iijoen kalatalousvelvoitteita koskevassa valitusasiassa (LAPELY/2756/2020)

Lapin ELY-keskus
kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi

Lausunto

1 Johdanto

Lapin ELY-keskus (kalatalousviranomainen) on pyytänyt Luonnonvarakeskukselta (Luke) lausuntoa Kemi- ja Iijoen kalatalousvelvoitetta koskevassa valitusasiassa. Lapin ELY-keskus on valittanut aluehallintoviraston heinäkuussa 2024 tekemistä Kemi- ja Iijoen kalatalousvelvoitteiden muutospäätöksistä. ELY-keskus pyytää käsittelemään lausunnossa ainakin seuraavia asioita:

1. Millaisia potentiaalisia ekologisia riskejä aluehallintoviraston Kemi- ja Iijoen velvoitepäätösten mukaisesti täysimääräisesti toteutuvaan lohen ja meritaimenen istutusvelvoitteeseen voi liittyä?
2. Halutessaan luonnonvarakeskus voi kommentoida Keski-Kemijoen voimalaitoksissa kalan kulun mahdollistavien rakenteiden merkitystä muiden kalalajien kuin lohen ja meritaimenen näkökulmasta.

2 Lausunto

Aluehallintoviraston hyväksymä Kemi- ja Iijoen rakentamisen aiheuttama kalataloudellinen vahinkoarvio on Luken arvion mukaan verraten hyvin linjassa Luken (aiemmin RKTL) vuonna 2014 päivittämien vahinkoarvioiden kanssa (Marttila ym. 2014), erityisesti Kemijoen vesistön osalta ja on siten askel oikeaan suuntaan. Luke kuitenkin yhtyy Lapin ELY-keskuksen näkemykseen siitä, että aluehallintoviraston päätökset eivät oleellisesti tue nykyaikaista velvoitehoidon tavoitetta kalojen luonnonvaraisen elinkierron elvyttämisestä, vaan pohjautuvat edelleen valtaosin laajamittaisiin viljeltyjen kalojen istutuksiin. Jo vahinkoarvioita käsittelevässä raportissamme (Marttila ym. 2014) totesimme: "Vaikka arviot velvoitetasosta ilmaistaan tässä istutuspoikasina, on velvoitteen määrittämisessä keskeistä sen arvo, ja kompensaaion toimeenpanotapa tulee arvioida tapauskohtaisesti. Eri ratkaisumalleja harkittaessa tulee huomioida sekä kansallisessa että kansainvälisessä päätöksenteossa ja strategioissa tunnustettu tarve siirtää painopistettä kalakantojen hoidossa luonnonpoikastuotantoa tukeviin toimenpiteisiin ja vaelluskalakantojen palauttamiseen".

Aluehallintoviraston uusien lupamääräysten mukaan vahinkoarvion mukainen lohi- ja meritaimenvelvoite toimeenpannaan kokonaisuudessaan istutuksin. Luke katsoo, että Kemi- ja Iijoen kalatalousvahinkojen kompensatiovelvoitteessa tulisi Lapin ELY-keskuksen hakemuksen ja mm. kansallisen kalatiestrategian mukaisesti siirtää painopiste vaelluskalojen luontaisen lisääntymisen käynnistämiseen ja ylläpitämiseen sekä pyrkiä vähentämään riippuvuutta kalojen istutuksista. Lisäksi Luke toteaa, että aluehallintoviraston päätöksessä mainittujen lohen ja taimenen erittäin suurien istukasmäärien tuottaminen (emokalastot, mäti, poikaset) on nykyisillä vesiviljelyn laajentamismahdollisuuksilla - erityisesti lupamenettelyjen vaatima aika ja vesistökohtaiset päästörajoitukset huomioon ottaen - erittäin hankalaa, ja aluehallintoviraston esittämä aikataulu varsin epärealistinen.

Lapin ELY-keskuksen asiakohtaan 1 Luke lausuu seuraavaa: Luonnonolosuhteisiin verrattuna hyvin rajoittuneisiin emokalastoihin ja ihmisen ohjaamaan valintaan pohjautuva kalanviljelytoiminta tuottaa ison määrän perinnöllisesti varsin yksipuolista ja laitosolosuhteisiin sopeutunutta istukasmateriaalia. Tämä edesauttaa luonnonvaraisten vaelluskalakantojen perinnöllisen monimuotoisuuden kapenemista ja häviämistä, koska istukkaat harhautuvat osin istutuspaikkojensa ulkopuolelle, mukaan lukien luonnonlohijokiin. Mitä suuremmat istukasmäärät ovat kyseessä, sitä suuremmat vahingolliset vaikutukset luonnonkantojen alkuperäisyyden säilymiselle on odotettavissa. Pitkällä aikavälillä istutuksiin pohjautuva velvoitehoito ei myöskään pysty turvaamaan vaelluskalakantojen elinvoimaisuutta ja perinnöllistä monimuotoisuutta. Esimerkiksi lijoen lohikantaa on ylläpidetty laitosviljelyssä jo 1960-luvulta lähtien, eikä sen jäljellä olevan perinnöllisen monimuotoisuuden säilyttämiseen ja muuttuviin luonnonoloihin parhaalla mahdollisella tavalla sopeuttamiseen millään riitä pelkkä viljely-istutuskierro.

Istutusmäärän kasvaessa on myös mahdollista, että tuotettujen istukkaiden laatu kärsii. Istukkaiden haitallinen domestikaatio voi entisestään kasvaa, viljelylaitosten kalatautiepidemiat lisääntyä ja istukkaiden yleinen elinkyky heikentyä. Istukastuotannon voimakas kasvu ja tarvittavat uudet kalanviljelylaitokset johtavat väistämättä myös vesistökuormituksen kasvuun, eivätkä ne siten tue vesipuitedirektiivin tavoitetta saavuttaa tai säilyttää vesimuodostumien hyvä ekologinen tila.

Edelleen, suuret istutusmäärät voivat lisätä istukkaiden ja luonnonvaraisten kalojen resurssikilpailua istutusalueiden läheisellä merialueella sekä levittää kalatauteja ja loisia. Suuret istutusmäärät voivat myös houkuttaa saalistajia, kasvattaa niiden populaatiokokoa ja johtaa samalla myös luonnonvaraisten vaelluskalakantojen kuolleisuuden kasvuun. Istutuksista peräisin olevien aikuisten lohien määrän kasvu voi johtaa kalastuspaineen kasvuun, kun istutusten tuottoa halutaan hyödyntää. Osa kalastuspaineen kasvusta kohdistuu suurella todennäköisyydellä myös luonnonvaraisiin kalakantoihin ja voi johtaa niiden tilan heikkenemiseen.

Lapin ELY-keskuksen asiakohtaan 2 Luke lausuu seuraavaa: Kalan kulun mahdollistavien rakenteiden suunnittelu on historiallisesti painottunut pitkälti teknisiin ratkaisuihin. Pääsääntöisesti toteutuksia on ohjannut toive palauttaa vesistöihin lohikalakantoja tai muita taloudellisesti arvokkaita lajeja muiden lajien tarpeiden jäädessä vähemmälle huomiolle. Tämä tausta on johtanut teknisten kalatieratkaisujen, esimerkiksi betonisten allas- ja pystyrakotyyppisten kalatieratkaisujen yleistymiseen. Näiden ratkaisujen on eri puolilta maailmaa raportoitu soveltuvan hyvin muun muassa vahvasti uiville lohikalaloille, mutta niiden toimivuus muille kalalajeille on ollut selvästi heikompa. Koska olemassa olevat kalatiet ovat historiallisesti pääosin teknisiä ratkaisuja, pohjautuu valtaosa tutkimustiedostakin näihin ratkaisuihin.

Pitkän historian omaavien teknisten ratkaisujen rinnalle ovat viime vuosina nousseet luonnonmukaisemmat ohitusratkaisut. Näistä kivipohjaisista, luonnon purouomia jäljittelevistä kalateistä on raportoitu lupaavia yksittäisiä tuloksia koko kalayhteisöjen osalta. Ympäri vuoden toimivista isommista ohitusuomista, missä virtaama saattaa olla useita kuutioita, on tutkimustietoa saatavilla vielä niukasti. Monimuotoisina ympäristöinä luonnonmukaiset kalatiet tai ohitusuomat mahdollistavat myös heikommin uivien ja suojaa hakevien kalalajien siirtymiset

10.10.2024

3264/00 04 05/2024

alueelta toiselle, jolloin ne myös säilyttävät paremmin luonnon monimuotoisuutta. Aiemmin patojen erottamien kalapopulaatioiden, muidenkin kuin lohen ja meritaimenen, paikallisten populaatioiden perimä saisi luonnonmukaisten ohitusratkaisujen myötä Kemi- ja Iijoen vesistöissä lisää vaihtelua ja paikallisesti hävinneitä populaatioita voisi palautua niiden vaikutuksesta, jälleen liikkumaan ja levittäytymään pääsevien yksilöiden perustamana.

Luonnonmukaisten vaihtoehtojen (kalatiet tai ohitusuomat) merkittävin etu on niiden kaloille ja kalojen ravintonaan käyttämille eliöille tarjoama lisähabitatti, jos ne vesitetään ympärivuotisesti ja kohteissa toteutetaan vesipuitedirektiivin mukaista ympäristövirtaamaa. Pitkät luonnonmukaiset kalatiet tai jopa suuremmat ohitusuomat tarjoavat lisää koskimaista pinta-alaa esimerkiksi taimenten poikasille, ahvenille, mateille, hauille ja särjille. Entisiä vuolaana virtaavia koskialueita ne eivät kuitenkaan pysty täysin korvaamaan niin habitatiin kuin lajistonkaan puolesta. Siihen tuo mahdollisuuksia vain patojen purkaminen ja vapautuvien alueiden kunnostaminen lähemmäksi muutoksia edeltänyttä tilaa.

Lausunnon viite:

Marttila, M., Orell, P., Erkinaro, J., Romakkaniemi, A., Huusko, A., Jokikokko, E., Vehanen, T., Piironen, J., Huhmarniemi, A., Sutela, T., Saura, A. & Mäki-Petäys, A. 2014. Rakennettujen jokien kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousvelvoitteet. RKTL:n työraportteja 6/2014. 96 s.

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 10.10.2024 klo 08:58:27.

Lausunnon valmistelija(t):

Panu Orell

Atso Romakkaniemi, Jaakko Erkinaro, Pauliina Louhi, Raisa Nikula

Liitteet:

Tiedoksi: